

КУЧЛИ ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ЁКИ ЗАҲАРЛИ МОДДАЛАРНИ ҚОУНГА ХИЛОФ РАВИШДА МУОМАЛАГА КИРИТИШ ЖИНОЯТИНИНГ КРИМИНАЛИСТИК ХУСУСИЯТИ

Хужамуратов Икром Ахмадович

Учтепа тумани ИИО ФМБ ЖКБ

катта тезкор вакили подполковник

Аннотация: Мақолада кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда муомалага киритиш жиноятининг криминалистик тавсифлари, жинорий ҳуқуқий жиҳатлари кўрсатилиб, тергов жараёнларида терговчи ёки суриштирувчи томонидан инобатга олиниши лозим бўлган ҳолатлар ифодаланган.

Калит сўзлар: заҳарли моддалар, инсон саломатлиги, квалификация, жиноят, ноқонуний, муомала, қонунга хилоф, аралашма, фармакологик, тиббий, актив моддалар.

Ваҳоланки, ўзининг соғлиғи учун озгина қайғурган одам тўғри овқатланиш туфайли организмни турли кўнгилсиз ҳолатлардан ҳимоя қилиб, уларнинг бевақт “қариши”нинг олдини олади.

Мутахассислар бугунги кунда инсон соғлом турмуш тарзига амал қилиши орқали 100-120 ёшгача умр кўриши мумкин, деб ҳисоблашмоқда. Бунда, албатта, озиқ-овқат таъминоти, дам олиш, сифатли тиббий хизмат кўрсатиш, яшаш ва ишлаш учун этарли шарт-шароит билан таъминланиши каби омиллар муҳим ўрин тутди. Аммо бугунги кунда ҳар бир инсон ўз саломатлиги учун кўлидан келганча ҳаракат қилаётган бир замонда ўз соғлигини қадрига етмаётган шахсларни ҳам кўриш мумкин. Бу каби шахслар ноқонуний равишда инсон онгига кучли таъсир қилувчи моддаларни истеъмол қилиш билан шуғулланаётган бўлса, пул учун бошқа шахслар бу савдонинг ривожига қайсидир маънода ўз ҳиссасини қўшади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига 2021 йил 25 августда киритилган ўзагартиришлар қаторида янги 251¹-моддаси киритилиб Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда муомалага киритиш номланган. Мазкур модда тушунчаси кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга равишда тайёрлаш, қайта ишлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, худди шунингдек, кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли

моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказиш, тайёрлаш ёхуд қайта ишлаш учун мўлжалланган асбоб-ускуналарни ўтказиш мақсадида тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш, жўнатиш ёки ўтказишни билдиради.

Криминалистика нуқтаи назаридан Жиноят кодексида берилган қилмишни таснифлашда мазкур моддаларни тайёрлаш бу уларни қонунчиликни бузган ҳолда кимёвий моддалардан ўсимлик ёки ҳайвонот дунёсидан бир мартаба ёки кўп мартаба ёхуд кўплаб олишга олишга қасддан қартилган ҳаракатларни содир этиш ҳисобланади.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда қайта ишлаш деганда, таркибида бир ёки бир неча кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддалар мавжуд қаттиқ ёки суюқ аралашмаларни кўшимча моддалардан тозалаш (рафинация) ёхуд бундай аралашмада кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддалар нисбатини кўпайтириш, шунингдек, бошқа фармокологик актив моддалар билан аралаштириш орқали уларнинг одам организмига таъсирини кучайтириш тушунилиши лозим.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда олиш деганда, уларни ҳар қандай усулда олиш, шу жумладан, сотиб олиш, ҳада тариқасида ёки бажарилган иш, кўрсатилган хизмат ёки қарзни узишда ўзаро ҳисоб-китоб воситаси сифатида олиш, шунингдек, бошқа товарлар ёки ашёлар билан алмаштириш, топилгани ўзлаштириш тушунилиши лозим. Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда сақлаш деганда, шахснинг бундай моддаларга қонунга зид равишда эгалик қилиш билан боғлиқ қасддан содир этилган ҳаракатлари (ёнида, бинода, махфий жой ва бошқа жойларда сақлаши) тушунилиши лозим. Бунда шахс кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қанча вақт давомида қонунга хилоф равишда сақлаганлиги аҳамият касб этмайди. Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда ташиш деганда, уларни ҳар қандай транспорт туридан ёки ташиш воситаси сифатида қўлланилган қандайдир объектдан фойдаланган ҳолда бир жойдан бошқа жойга, шу жумладан, бир аҳоли пункти доирасида кўчириш, шунингдек, қайд этилган восита ва моддаларни бундай фаолият тури билан шуғулланишга лицензияси бўлган юридик шахснинг масъул шахси томонидан қонунчиликда белгиланган тартибни бузган ҳолда ташиш тушунилиши лозим.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда жўнатиш деганда, шахснинг почта алоқаси, ҳаво ёки бошқа транспорт туридан фойдаланиб, уларни почта жўнатмалари, посылкалар ёки юк (багаж) сифатида, шунингдек, ўзи бевосита иштирок этмаган ҳолда бошқа шахс орқали

қонунчиликда белгиланган тартибни бузган ҳолда кўчиришга қасддан қаратилган ҳаракатлари тушунилиши лозим. Бунда ушбу қилмишлар учун жиноий жавобгарлик шахсда келгусида мазкур моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказиш қасди мавжуд бўлганидагина, вужудга келади.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказиш деганда, уларни ҳар қандай усулда ҳақ эвазига ёки текинга (сотил, ҳадя этил, алмаштирил, қарзи эвазига бериш ёки қарз сифатида бериш ва ҳ.к.) бошқа шахсга бериш тушунилиши лозим. Бунда моддалар шахс томонидан бевосита ёки бошқа усулда (масалан, улар сақланадиган жой ҳақида хабар бериш, шартлашилган жойга қўйиб кетиш) амалга оширилиши мумкин.

Айбдор томонидан кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларнинг фақат бир қисми қонунга хилоф равишда ўтказилиб, қолган қисми кейинчалик суриштирув ёки дастлабки тергов давомида аниқланган ҳолларда, айбдорнинг ҳаракатлари кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларнинг умумий миқдоридан келиб чиқиб, қонунга хилоф равишда ўтказиш сифатида квалификация қилинади. Кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддалар миқдорлари, шунингдек, уларни тайёрлаш ёки қайта ишлаш учун мўлжалланган асбоб-ускуналарга (приборлар, аппаратлар, асбоблар, иншоотлар, технологик комплекслар ва ҳ.к.) оид масалаларни ҳал қилишда судлар тегишли давлат органининг Кучли таъсир қилувчи моддалар рўйхатига (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 27 сентябрдаги 818-сонли қарорига 1-илова) асосланиб берилган ҳулосасига амал қилишлари лозим. Агар шахс томонидан кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддалар ниқоби остида қандайдир бошқа моддалар ўтказилган бўлса, унинг қилмиши фирибгарлик сифатида квалификация қилиниши лозим. Бунда оловчининг ҳаракатлари, қонунда назарда тутилган асослар мавжуд бўлса, кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказишга суиқасд сифатида квалификация қилинади.

Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни ёки уларни ишлаб чиқариш ёки қайта ишлаш учун асбоб-ускуналарни қонунга хилоф равишда ўтказиш ёки олишда воситачининг ҳаракатлари, мазкур моддаларни ёки асбоб-ускуналарни қонунга хилоф равишда ўтказишда иштирокчилик сифатида инобатга олиниши керак. Айбдорда кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда ўтказишга қасд мавжудлиги тўғрисидаги масалани ҳал этишда, судлар бундай восита ёки моддалар ҳақиқатдан ўтказиш мақсадида тайёрлаб қўйилганлигига оид далиллар мажмуидан келиб чиқишлари лозим. Бундай далилларга, масалан, кучли

таъсир қилувчи ёки заҳарли моддалар фақат истеъмол қилинишини истисно этадиган миқдорда топилганлиги, бундай моддалар муайян дозада қадоқланганлиги, улар ташиш ёки жўнатишда махсус махфий жойга яширилганлиги, уларни тайёрлаш учун асбоб-ускуналар мавжудлиги ва ҳ.к. киради.

Кучли таъсир қилувчи ёхуд заҳарли моддаларни кўп миқдорни ташкил қилмайдиган миқдорда ўтказиш мақсадида қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, қайта ишлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, худди шунингдек, уларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш учун айбдорлар ҳар қандай ҳолларда ЖК 251¹-моддасининг биринчи қисми билан жиноий жавобгарликка тортилади. Агар мазкур ҳаракатлар айбни оғирлаштирувчи ҳолатларда — такроран, бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб, уюшган гуруҳ томонидан ёхуд кўп миқдорда содир этилган бўлса, қилмиш тегишли равишда ЖК 251¹-моддасининг иккинчи ёки учинчи қисми бўйича квалификация қилиниши лозим.

Кучли таъсир қилувчи ёхуд заҳарли моддаларни қонунга ҳилоф равишда муомалага киритиш билан боғлиқ жиноят таркиби формал бўлганлиги сабабли, мазкур жиноят қонунида кўрсатилган ҳаракатлардан бири содир этилган вақтдан бошлаб тамомланган деб ҳисобланади. Таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 165¹-моддасининг учинчи қисми билан жавобгарликка сабаб бўлади. Агар бундай ҳаракатлар маъмурий жазо чоралари қўлланилгандан сўнг ёки кўп миқдорда содир этилган бўлса, айбдорнинг ҳаракатлари ЖК 186³-моддасининг бешинчи қисми билан квалификация қилинади. Таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини бунга рухсатномаси (лицензияси) бўлмаган дорихоналарда реализация қилиш кучли таъсир қилувчи моддаларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш сифатида баҳоланиши ва ЖК 251¹-моддасининг тегишли қисми билан квалификация қилиниши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. “Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга ҳилоф равишда муомалага киритиш билан боғлиқ жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг №33-сонли қарори. 2021 йил 27 ноябрь.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида кучли таъсир қилувчи моддалар муомаласини тартибга солиш тўғрисида”ги №818-сонли қарори. 2019 йил 28 сентябрь.

3. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар. 3-жилд.

4. С.И. Цветков И Проблемы профилактики и расследования преступлений на современном этапе: межвуз. науч. сб. - Уфа: Изд-во Башк. ун-та, 1990. - С.23; ОБНИНСКИЙ, С.С. Оперативно-розыскная информация: монография. / С.С. Овчинский. - М.: Инфра-М, 2000. - С. 17.

5 Киселёв, В.И. Теоретические основы информационного обеспечения процесса раскрытия преступлений: монография. / В.И. Киселёв. - Хабаровск: Дальневосточный ОИ МВД России. 2002. - С. 48.